

KONSTANTİNOPL

KASIM-ARALIK 1850

TOPHANE⁴⁴ rıhtımında gemiden iniyor, dar Pera yolunu izliyoruz. Justiniano Oteli.

GALATA KULESİ.⁴⁵ Tahta döşemelere bakan iç merdiven. Yukarıda, gece nöbetçilerinin işlettiği kahvehane. Geceleyn yangına koştukları sırada ellerinde taşıdıkları mızrakları orada görüyoruz. Korkuluğun etrafında dolaşırken, kulenin tabanı kırmıldıyormuş ve tepesi de, denizin hareketinin içimde hâlâ devam etmesinden olacak, üstüne oturduğum bir gemi direği gibi eğiliyormuş gibi geliyor.

Galata'nın aşağı mahallesinde gezinti. Karanlık sokaklar, pis evler, zemin kat salonları. Romaika oynatan berbat keman. Satıcılardan badem şekeri satın alan uzun saçlı gençler.⁴⁶ Ortalık kararırken Pera Mezarlığı'nda gezinti. Babasının zorla vermek istediği adamla evlenmek istemeyip kendini zehirleyen Fransız genç kızın mezarı. Hatta baba adamı kızının odasına sokmuş. Böyle aşk yüzünden kendini zehirleme vakaları, çapkınlığın yaygın olduğu Smyrna'da sık görülüyor. Stéphanı bize Türk fahişelerin akşam geç vakit ya da sabah çok erken saatte kendilerini özellikle askerlere düzdürmek üzere bu mezarlığa geldiklerini söylüyor. Solda yapılmakta olan bir kışlayla mezarlığın arasında küçük bir vadi. Bu vadide koyunlar otluyordu. Akşam, *La Lucia*'yı⁴⁷ görmeye gidiyoruz. Münasip bir şekilde temsil ediliyor. Oscar *prima donna*'nın sevgilisinin locasında. Bay Constant'la beyaz şapkalı karısının yanında, Aline Duval, başında siyah tül ve pembe şapkası.

Çarşamba. Öteki tarafa, STAMBUL'a gitmek için Galata Köprüsü'nü geçiyoruz. Köprü üstünde, yeşil ve altın sarısı renklerde şık giysisi içinde bir Hintli'ye rastladık. Hava pek güneşli değil, ama şemsiyesinin altında ağır ağır yürüyor, başa kelebek gözlük takmış. Fransa'da üç yıl kalmış. Çarşılar bana bitmeyecek gibi görünüyor. Ludovic.⁴⁸ Küçük dükkânlarda hattatlar. Bouilhet⁴⁹ adını yazdırıyoruz. Bayezid Camii'nin⁵⁰ güvercinlerine yem vermeye gidiyoruz; caminin her yanından üşüşüyorlar; atılan yemler üstlerine düştüğünde çıkan gürültüyle biraz havalanıyorlar. Bir adam orada, yanında içi yem dolu bir sandık; sandıktan fincan fincan yem çıkarıyor.

Perşembe. ÜSKÜDAR'da yaz. Yokuş, ıssız sokak, mezarlık girişinde kahvehane. Dervişlerin tekkesine girme vaktini burada bekliyoruz.... ZİKİR ÇEKEN DERVİŞLER TEKKESİ. Kare şeklinde bir yer, çepeçevre korkuluk. Mihrap tarafındaki duvarın üstünde dervişler için işkence aletleri: Ucu çengel gibi kıvrık uzun şişler, üzeri çivili damgalar, üstünde ince zincirler bulunan koniler. Çepeçevre tahta raflara dizilmiş büyük tefler, ziller ve darbukalar. Törene duayla başlandı. İmam, kıranta bir ihtiyar; oğlu, duygusuz suratlı, hafif şiş yanaklı, düzgün, kalkık, ucu hafif çiçek bozuğu burunlu biri; tilki kürküyle süslü yeşil entari giymiş, diz çökmüş, kımıldamıyor. Sıraya dizilmiş olan insanlar sallanıyor. Özel giysi yok. İçeride birçoğu Avrupai tarzda giyinmiş Türk askerleri vardı. Orkestra şefi, kara kuru biri, her şeyi yerinden edip her şeyi yönetiyor. Tören amiri, kızıl kahverengi entarili, şişko biri; hafifçe Süleyman Paşa'yı andırıyor. Yaşlı bir adam, başında takkesi, yere oturmuş terennüm ediyor. Bury'ye benzeyen, pantolonlu, başında küçük sarıklı bir delikanlı sonunda hüngür hüngür ağlıyor. Bu gösteri bana Kahire'de seyrettiklerimizden daha müzikal geldi. Üstteki ses bütün ulumalara baskın çıkıyor. Bir an bunu bir buharlı makine pistonunun gürültüsüne benzettim. Başka defalar da, gözlerimi kapattığımda, kafeste kükreyen iki ya da üç aslanın sesine benzetmişim. Töre-

nin sonuna doğru imam gelen hastaların sağlıksız yerlerinin üstünde yürüyor; küçük çocuklara ise yalnızca el hareketleri yapıp yüzlerine üflüyor.⁵¹ Üsküdar Mezarlığı'nda gezinti. Ana yoldan aşağı indik. Her dalga geldiğinde batacak gibi olan kayıkla geçiş. Başına böyle bir kaza gelmiş bir kayık görüyoruz; suda geziyor, içindeki insanlar boğulmuş. Sultan'a ait yıldızlı bir araba gördük; atlar ağır gümüş koşumlu.

15 Kasım Cuma. GALATA MEVLEVİLERİ. Yuvarlak tekke, aşağıdan ve yukarıdan geçitle çepeçevre çevrili. Küçük fenerler ve cam avizeler. Bir kır meyhanesini andırıyor. İmam, yeşil giysili yaşlı bir adam. Tören sırası oluşturmuş on yedi derviş. Yanından geçtikten sonra mihrabı ve birbirlerini selâmlıyorlar. Az sonra dönme başlıyor. Ne kadar övülse az:⁵² Her birinin özel bir kendinden geçme tarzı var; insanın aklına yıldızların dönmesi, Scipio'nun düşü,⁵³ ne bileyim daha neler geliyor. Bir delikanlı, kollarını adamakıllı yukarıya kaldırmış, yüzü hazdan kendinden geçmiş; bir başkası otoriter tavrıyla başmeleğe benziyor; yaşlı, kılı kırk yaran, ak sakallı biri; keçe takkesinin soluk rengi gibi beyaz sarı tenli biri (kalp hastası mı?). Durduklarında hiçbirinin başı dönmüyor. Giysileri ise dönmeye devam edip etraflarına sarılıyor.

16 Kasım Cumartesi. Büyükelçi General Aupick'e⁵⁴ ziyaret. Bay Fauvel⁵⁵ bizi ziyarete geldi. Can dostlarımızdan biri olan Bay de Noary'nin başına bir kaza geldi; içinde 80 bin kuruş bulunan çantasını suya düşürdü.

17 Kasım Pazar. Sabahleyin Bedesten'in⁵⁶ dörtte üçü kapalı. Yunanlar, Ermeniler ve birçok Türk pazar tatili yapıyor. Bir kahvehanede kebabla⁵⁷ öğle yemeği yiyoruz. Kahvede soğuktan titriyoruz. Akşam, Doktor Fauvel'in evinde yemek. Bay Danglars ve Bay Mangin vb.

18 Kasım Pazartesi, sabah (iki saat Hôtel d'Angleterre'de⁵⁸ bekledikten sonra) Bay ve Bayan Constant, oğulları, "Yunan bir kadıncağız",⁵⁹ Bay Fortier,⁶⁰ çizmelerini yanında taşıyan Bay

Pellisier, yüzü allıklı, önünden geçenlere şehvetli şehvetli bakan şişko Ermeni kadın Bayan Navie; Hamelin (Les Andelys'ten) ve başının arkasına doğru attığı bir fesle hukuk doktoru Hoffmann yola çıktık. Topkapı'dan eski Saray'a⁶¹ giriyoruz. Ağaçlı uzun bir yol; ağaçlar asmalarla süslenmiş. Ayakkabılarımızı çıkardıktan sonra dairelere çıkıyoruz; Boğaz'a bakan oval odalar. Gemilerin pupa yelken gittikleri görülüyor. Duvarlarda alçıdan yarımayaıklar, muslin perdeler, Hint kumaşından ya da hasse-den kılıflar; değersiz mobilyalar ve süslemeler, dairelerin nefis mimari şekli ve konumuyla ile uyumsuz. Duvarında modern gravürler ve Gudin'in⁶² bir tablosu bulunan uzun koridor. Beyaz mermerden banyo, bakır musluklar (!). Burası, ortasında bir divanla bir süs havuzunun bulunduğu zemin kattaki odayla birlikte buranın en güzel yeri. Eski Saray'ın çeşitli ana bölümleri arasındaki bahçeler rokoko tarzı küçük bahçelere bölünmüş. Bu hiç de Şark bahçesi düşüncesine uygun bir düşünce değil; ama bize Sultan'ın odalıkla birlikte görüldüğü, o sıkışık, değersiz, süslü, yücelikten, zevkten yoksun yaşamın betimlendiği o eski gravürlerde sunulan düşünceye fazlasıyla uygun; çocuksu, geçerliği kalmamış bir şey. İnsan burada XIV. Louis'nin sonuna doğru bilmem hangi perukalı büyükelçinin, bilmem hangi uzak Versailles'dan getirdiği etkiyi hissediyor.

Daireler farklı renklerde. Biri beyaz, bir başkası siyah, bir diğeri pembe... Şömine üstleri gözenekli bakır işlemeli. Karşıdaki başka bir avluda kitaplık. İçoğlanlar Okulu. Daha sonra Sultan'a hizmet edecek bu tuhaf gençlerin birçoğunu görüyoruz. Bir dolaba yığılmış elyazmaları.⁶³ Üstünde sultanların yağlıboya resimlerinin bulunduğu bir levhayı yere serip bize gösteriyorlar; divanlar üstünde bağdaş kurmuş, sarıklı korkunç adamlar.

Taht Salonu.⁶⁴ Kafesli pencere, karanlık daire. Taht, içine bir divan alacak şekilde yapılmış tavanlıktan ibaret; her yanı elmaslarla ve değerli taşlarla döşeli yaldızlı gümüşten hayran olunacak bir şey. Gerçek bir Doğu görkemi! Tavanlığın kenar-

ları (kemerle korniş arasındaki bölüm) bir tür küçük kemerle sonlanıyor; bunların ucunda da eşsiz bir etki uyandıran püskül benzeri şeyler var. Mutfakların ilginç bir yanı yok. Eski Aya İri-ni Kilisesi'nde cephanelik. Kubbeli, tonozlu güzel silah salonu. Nefler kötü durumdaki silahlarla dolu. Dipte, üst katta, paha biçilmez eski silahlar: Telkâri süslemeli İran miğferleri, çoğu sıradan zırlı gömlekler, iki elle tutulan kocaman Norman kılıçları; II. Mehmet'in kılıcı: yaka balinası gibi eğilip bükülebilen düz, geniş kılıcın kını yeşil deriden bir örtüyle kaplı. Ben hariç herkes kılıcı eline alıp salladı. Bize ayrıca bir camekân içinde, sultanlar tarafından fethedilmiş kentlerin anahtarları gösteriliyor. Ahşap kısmı yıpranmış, kararmış, içi zift bağlamış karabinalar; başka tür kalın karabinalar, eski zamanın fantastik ve ağır tüm topları gösteriliyor. Fieschi Bombası.⁶⁵

Saray'da ayrıca antika eserler müzesi var. Yüzünde maskıyla bir komedyen heykelciği; birkaç büst, birkaç kapacak; Mısır figürleri ve karakterleriyle iki taş. Ayasofya Meydanı'na bakan kapıdan çıkıyoruz. Geri kalanlar Darphane'yi⁶⁶ görmeye çalışırken, biz bir kahvede öğle yemeği yiyoruz.

AYASOFYA, çirkin binalar karışımı, ağır minareler. Sonradan beyaza boyanmış, yer yer kırmızı şeritlerle çevrili. Meydanla sokağın köşesindeki, çıkıntılı ve kıvrık çatısı olan dış avludaki bir kapıdan içeriye giriyoruz. Kilisenin yan kapısı bronz; üstünde bir haçın izleri görülüyor. Sahın göz alıcı yükseklikte; sadece mozaik kaplı kubbe ondan yüksek. Birinci kattaki balkondan aşağı sarkıtılan fenerler yere degecek gibi; insanlar bunların altından nasıl geçebiliyor bilmiyoruz. Sağ tarafta duvarla örülü eski kapı. Kubbenin dört köşesinde dev boyutlarda melekler. Roma tarzı kemerler (işte size Bizans tarzı!). Eğreltiotu yaprakları. Döşeme taşları hasır kaplı. Mimberin iki yanında iki yeşil bayrak; caminin girişinde küçük abdest havuzları. Hipodrom Meydanı'nın yanındaki SULTANAHMET Camii ağaçlarla çevrili, altı minareli. Dışı içinden çok daha güzel; ağır, koskocaman, oluklu kabartılı

sütunlar, bembeyaz. OROSMANE⁶⁷ Camii, sanki gibiydi, iyi göremedim. Bir köşede, ağaçlar altında, Konstantin'in olduğu ileri sürülen önemsiz bir lahit. BAYEZİD Camii. Güvercinler; bir zenci kadın hasta olan hanımı adına onlara yem getirdi. Zikir çeken dervişlerdekine benzer bir durum. Bir kap içinde su; dokunup üflelemek gerekiyor. Caminin içi çok kalabalık olduğu için gidip göremedik. SÜLEYMANİYE Camii çok hoş. İçi halılarla kaplı. Dip tarafta İran vitrayları. Sağda solda hocalarıyla gelmiş bir okul. Hoca her şeyi bağırarak, çok yüksek sesle anlatıyor, açıklayıp kendi kendine yanıt veriyor. Etraf mürit dolu. Dirseklerini dayayıp yatmış, ders çalışan insanlar. Bir kenara, daha doğrusu mihrabın karşısına yığılmış sandıklar. Yaşam tarzının, rahat ve çalışkan Müslüman yaşam tarzının en iyisini bir Kahire'de EL-AZHAR'da gördüm, bir de burada; ama burada daha içe dönük ve daha dingin bir tarz var. Türbeler, içlerinde halıların üstünde muhteşem kaşmirlerle kaplı mezarların bulunduğu salonlar. [okunamıyor] özellikle Mahmut'un türbesindeki kaşmirler nefis; muslin bir şeridin üzerinde tamamen onun eliyle yazılmış Kuran (sabahleyin Saray'daki bir dolapta onun çok güzel mürekkep hokkasını görmüştük). Beyazıt Türbesi'nde bize onun gömleğini ve kemerini gösteriyorlar; imam bizim önümüzde bunları öpüyor. Mezarlar üstünde sorguçlu sarıklar. Türbenin içi her zaman aydınlık, tertemiz ve beyaz; ıslıl ıslıl kandillerle dolu, apaydınlık. Sultan'ın etrafında ailesi, çok sayıda küçük çocuk mezarı; sırmalı kadife örtüler. SÜLEYMAN TÜRBEŞİ, iki yanı ağaçlı yol. Mekke'nin planı var; ikişer ikişer yürüyen insanlar küçük çivilerle gösterilmiş.

19 Kasım Salı. Sabahleyin bir Mevlevi dervişin ziyareti. Mistik bir şehvetle yüklü, acı bir ifadeyle dönen güzel genç adam. Tarikatındaki herkesin içki içtiğini söylüyor; ama bazıları bundan rahatsızmış. Hiç de sofuca bir mutluluk duymuyor, ancak Tanrı'dan günahlarının bağışlanmasını istiyor, böyle dönerlerken şeytan içlerine giremiyormuş. Çıraklık yirmi ila kırk gün sürüyor, bir eksen üstüne konmuş dönen bir daire üzerinde çalışıyorlarmış.

Ona göre, ahlak bozukluğu şimdi en üst düzeye varmış; etrafında yalnızca orospular görüyormuş: “Bir Türk erkeği ne yapar ki? Bir kadın alır, onu üç gün düzer, sonra bir delikanlı görür, takkesini çıkartıp onu evine getirir ve kendisini o delikanlıya düzdüren karısını terk eder!” Mevlevi dervişler tarikatı bana pek hoşgörülü görünüyor: Gerçek Mekke,⁶⁸ onlara göre, yürektedir; gavurlarla hiçbir görüşmeyi, hiçbir iletişimi reddetmiyorlar. Bu dervişe göre ise hacca gidenlerin sayısı adamakıllı azalıyor, camiler de boş kalıyormuş.

Akşam dönerken onları bir kez daha görmeye gittik. Daha önce gördüğümüzden farklı bir şey yok. Mihrabın önünde değil de imamın iskemlesi önünde selam veriyorlar ve birbirlerini selamlıyorlar. Her biri kollarını göğsünün üstünde kavuşturmuş olarak ilerliyor, birkaç kez dönüyor, sonra kollarını salıyor (dostumuz kollarını kavuşturmuş olarak altı saat aralıksız dönebiliyor); sol ayaklarının üstünde dönüyorlar; sağ ayak üstten geliyor, sol ayak dönerken sağ ayağın ucu yarım daire çark edip sol ayağa ulaşıyor. Bu dervişler evli, bazılarının bir mesleği de var. Sayıları bütün Osmanlı İmparatorluğu’nda topu topu üç yüz. Diz çöktükleri sırada, hep birden yere vuran ellerinden gürültü çıkıyor.

Türk akşam yemeği saat altı buçukta. Sağımda, ipek giysisi içinde krem kokan Bayan Constant çok hoş; pek kararlı bir biçimde parmaklarıyla yiyor. Bay Constant neşeyle, Bay Fortier ise sessizce tıkınıyor. Solumda Bay Kosielski.⁶⁹ Yemekten sonra Bay Constant’ın locasında *Robert le Diable*.⁷⁰ Eşinin yanında, hafif parfümünün ve beyaz çamaşırının kokusunu soluyorum. Mevlevi dervişlerden çıkıp operaya gidilebilen tuhaf bir kent burası! İki dünya hâlâ neredeyse iç içe, ama yeni üstün geliyor; Stambul’da bile Avrupalı kostümü egemen, ama doğrusu yalnızca erkekler için.

Çarşamba. Sabahleyin Bedesten’i dolaşıyoruz. Burada pipo ağızlıkları satın alıyoruz. Bedesten açık, ama antika eşyalar bakımından bana oldukça zayıf görünüyor; bir sürü yaldızlı fişek çantası ve modern kılıç var. Süleymaniye Camii yakınındaki sa-

tıcılardan Türk fenerleri satın aldık. Caminin avlusunda zenci kadınlarla jandarmalar arasında tartışma. Bu kadınlardan uzun boylu, Nübyalı tenli, yanakları boydan boya bıçak kesiği olan biri beyaz dişlerini göstererek bağılıyor ve giysisinin geniş kollarını sağa sola sallıyordu. Mantosu koyu kahve.

Perşembe. Bize Mahmut Köprüsü'nde katılan Bay Kosielski'yle birlikte Konstantinopl surları etrafında gezinti. Köprü'nün bitiminde atlarımızı alıyoruz. Fener'den⁷¹ geçtik; büyük kemerin altından geçiliyor. Cumbalı evler.

Balat, Yahudi mahallesi.⁷² Çok büyük Stambul Mezarlığı; bitmek bilmiyor. Sayısız mezar ve servi, atlarımız mezarların aralarından ve üstlerinden geçiyor. Yunan mezarlarının arasında çimenler. Komnenos'ların, Paleologos'ların soyundan gelen Fenerliler orada. Balıklı Kilisesi.⁷³ Kadınlar kapıda bir Aziz Nikolas resmini öpüyorlar; öpüle öpüle tablo kararıp kirlenmiş. Bir sürü mum satıcısı. Birçok basamakla inilen ve küçük bir yeraltı şapelinin içinde bulunan bir çeşme gösteriyorlar. Suyu o kadar berrak ki önce su yok sanıyoruz; hafifçe dalgalanınca farkına varıyoruz. Bize şu efsane anlatılıyor: Bir denizci denizde ölüyor; ölmeden önce teknenin kaptanına cesedini bu şapele getirip etrafında üç tur attıracağına dair söz verdiriyor. Kaptan verdiği sözü yerine getiriyor; ölü dirilip manastırda kalıyor. Bu mucizenin söylentisi İngiltere'ye kadar ulaşınca, İngiltere'de bir kişi, inanmayarak, dirilen kişiyi görmek üzere yola koyuluyor! Onu çeşmenin yanında balık kızartırken bulunca mucizeye inanmak istemiyor ve ona şöyle diyor: "Ancak bu kızarmış balıklar yeniden yüzebilirlerse söylediklerinize inanacağım." Bu gerçekleşiyor: Balıklar tavadan suya atlayıp yeniden yüzmeye başlıyorlar. Gerçekten de, suda gözle görülemeyecek kadar küçük balıkların dolaştığını görüyoruz.

Konstaninopl'un surları yer yer sarmaşıklarla kaplı. Etrafı surlarla çevrili üç alan var. Böğürtlenler ve bodur ağaçlarla kaplı kare şeklinde kuleler. Çok sayıda kalıntı var. Bu surlar ne kadar övülse az, akıl almaz büyüklükte! Duvarla çevrili Yıldızlı Kapı'nın

ve Yedikule Şatosu'nun önünden geçip, dalgaları kıyıya vuran denizin önüne geliyoruz. Solumuzdaki duvarın dibinde, kazık temel üstünde ahşap kasap dükkânı. İğrenç et kokusu dalgaların kokusuna karışıyor. Şiddetli rüzgâr. Oralarda dolaşan bir sürü köpek. Yırtıcı kuşlar uçuşuyor, çığlık atıyor, fır dönüyor, dalgaların üstüne üşüşüyorlar. Stambul'u baştan başa geçip geri döndük: Ahşap evler, yeşillik yerler, muşarabiyeler, her yerde kafesli pencereler. Türklerin kaynaşan ama yine de dingin yaşamı. Bu bana Smyrna'da olduğu gibi, bizim ortaçağı anımsatıyor.

Valens [Bozdoğan] Kemer, yüksek, sarmaşıklarla kaplı; Stambul'un enlemesine ortasından geçiyor; oradaki evler alçak, kemerin altında ezilmiş gibi. Yeniden Mahmut Köprüsü'nün ucuna geri dönüyor ve İranlı ressamın evine gidiyoruz. Ressam bize birçok kitap kapağı, kutular, mürekkep hokkaları gösteriyor. İran hanı: Adamlar keçe halılar üstüne oturmuşlar, ahşap işlemeli kırmızı nargile. İçerisi karanlık, duman dolu. Uzun sivri takkeleri ve kıvrık burunlarıyla İranlılar. İran resimlerindeki o yuvarlak yüzü, çıkık gözleri ve kalın kaşları göremiyorum. (Resimlerde) atlarının bacakları çok ince, sağrısı ve karnı çok büyük, bedenleri silindir şeklinde. Yeniden Mahmut Köprüsü'nden geçiyor ve Galata'nın *brocs*⁷⁴ mahallelerinden yukarıya çıkıyoruz. Neredeyse gece oldu; kapıların önünde hiç kimse görmüyoruz.

22 Kasım Cuma. Bay de Noary'nin paralarının denizden çıkarılmasını görmek için küçük İngiliz gemisine gidiyoruz. Nabzına bakmamız için kolunu uzatıyor; kurtarma hazırlıkları yapılırken kalbi çok hızlı çarpıyor. Adamın kafasındaki miğfer korkunç. Ayı ile fok balığı arasında koskoca bir fantastik deniz hayvanına benziyor; özellikle de sudan çıkartılıp Rus filikasıyla gemi arasında çırpınırken!⁷⁵

İpek gömlekler giymiş iki kayıkçının kullandığı bir kayığa biniyor (birincisi, iri iri terler döken önümüzdeki, Afrikalı bir subayı andırıyor) ve Haliç'e gidiyoruz. Mahmut Köprüsü'nden sonra Türk donanması çıkıyor karşımıza. Silahsız gemiler, pruvada

aslan ve kartal figürleri. Donanma komutanlığına bağlı. Solda Balat, su kanallarının korunağı. Eyüp, ağaçlar içine gömülmüş cami, mezarlık. Haliç bir eğri çiziyor; su içinde bariyerler; ırmak (Alibeyköy [Cydarès] suyu ile Kâğıthane [Barbérís] suyunun birleşmesi) daralıyor; çayırılar, paşa köşkleri, alçak otların üstünde uzun uzun otlar; yeşillikler arasından aşağı iniliyor; yamacın ortasında ağaçlar.⁷⁶ Ağaçlardan önce Yahudi Mezarlığı, daha uzakta Sultan'ın sarayı. Yıldızlı arabalarda kadınlar.⁷⁷ Peçelerinin altında doğal ya da belki peçelerinin verdiği solgunluk. Peçelerin arasından ellerindeki yüzükler, alınlarındaki elmaslar görünüyor. Gözleri de ne kadar güzel parlıyor! Onlara uzun süre bakarsanız, sizi tahrik etmiyor, etkiliyorlar; sonunda sanki divanlarına yatar gibi oraya uzanmış hayaletlere benziyorlar. Divan, Doğulu insanı her yerde izliyor. Duran arabaların yanlarında, yere bağdaş kurmuş, tiz sesli çeşitli türde gitarlar ve flütler çalan çalgıcılar. Avrupai Levantenler; her zamanki canlı haller. Sözde Avrupai çok kötü arabalar. Bir çadırın yanında nargile içiyoruz; çadırdan keskin bir rakı kokusu yayılıyor.

Bu gibi yerlerde hayranlık uyandıran bir odalıkla birlikte elbette yaşanırdı. İri gözleriyle insana bakan, peçeli, sessiz bir sürü kadın. İnsana yabancı, meçhul bütün bu dünya, çocuklar, atlarıyla dörtlü giden delikanlılar, düştüymüş gibi, iç acıtan bir hüznün veriyor. Ağzımızı açmadan Konstantinopl'a geri dönüyoruz. Gemi direklerinin, minarelerin, denizin üstüne sis iniyor.

Mahmut Köprüsü'nün ucuna gelince, Pera küçük mezarlığından çıkıyoruz. Ahşap bir baraka, içi karanlık, çevrede yem yiyen tavuklar. Mezarlığın ucunda, yeşillikler içinde başka bir ev.

Schefer'in⁷⁸ evinde berbat bir akşam yemeği. İran ve Arap elyazmaları; ortaçağ vinyetleri, J. de Bruges'ü⁷⁹ andıran resimli kitap cildi; askerlik sanatıyla ilgili elyazması, at üstünde sıradan adam resimleri (çocuğun biri mürekkeple bir de sakal yapmış onlara), adamlar mızrak, kılıç idmanı yapıyorlar; ateşli mızraklar, Bizans ateşi.